

קונטרס

## חֲנוּךְ לַמַּחְנֻכּוֹת

בו תבאֲרֶנָּה עֲצוֹת נוֹרָאוֹת וְנִפְלְאוֹת, אֵיךְ לְחַנֵּךְ אֶת בְּנוֹת  
יִשְׂרָאֵל בְּרוּחַ יִשְׂרָאֵל סָבָא, וְלִבְנוֹת אוֹתָן לְבַעֲלוֹת אִפִּי חֶזֶק,  
שֶׁתְּהִיֶּנָּה עֲקֵרוֹת בֵּית נְאֻמָּנוֹת לְהַקְדוּשׁ־בְּרוּךְ־הוּא.



בְּנוֹי וּמִיָּסֵד עַל־פִּי דְבָרֵי

רַבֵּנוּ הַקְּדוֹשׁ וְהַנּוֹרָא, אֹר הַגְּנוּז וְהַצָּפוֹן

בוֹצִינָא קְדִישָׁא עֲלָאָה, אֲדוּגְנֵנוּ, מוֹרְנוּ וְרַבֵּנוּ

רַבִּי נַחֲמָן מְבַרְסֶלֶב, זְכוּתוֹ יִגַּן עָלֵינוּ

וְעַל־פִּי דְבָרֵי תְלַמִּידוֹ, מוֹרְנוּ

הַגָּאוֹן הַקְּדוֹשׁ, אֹר נִפְלָא, אֲשֶׁר כָּל רִז לֹא אָנִיס לִיה

רַבִּי נִתָּן מְבַרְסֶלֶב, זְכוּתוֹ יִגַּן עָלֵינוּ

וּמִשְׁלֵב בְּפִסְוִקֵי תוֹרָה, נְבִיאִים, כְּתוּבִים וּמֵאֲמָרֵי

חֻכְמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים מְגַמְרָא וּמְדַרְשִׁים וְזֶהר הַקְּדוֹשׁ



הוֹבָא לְדָפוּס עַל־יְדֵי

חֲסִידֵי בְּרֶסֶלֶב

עִיה"ק יְרוּשָׁלַיִם תּוֹכֵב"א

מוֹהֲרָא"ש נ"י אָמַר: בְּדוֹר הַזֶּה צְרִיכִים  
לְשׁוֹר מְאֹד מְאֹד עַל חֲנוּךְ הַבְּנוֹת יוֹתֵר  
מֵהַבָּנִים, כִּי הֵן עֲלוּלוֹת לְהִתְקַלְקַל יוֹתֵר,  
רַחֲמָנָא לְצַלָּן, וְעַל-פֶּן עַל הַמְחַנְכוֹת  
לְהִתְחַנֵּךְ בְּעֶצְמָן לִידַע אִיךָ מְחַנְכִים אֵת  
הַבְּנוֹת, וְעַל־יֵהֵן לְהִתְנַהֵג כַּיָּאָה לְנִשּׁוֹת  
יִשְׂרָאֵל, וְכֵן תִּקְבְּלֵנָה מֵהֵן הַבְּנוֹת חֲנוּךְ  
רְאוּי וְהַגּוּן.

(אמרי-מוהרא"ש, חלק ב', סימן תרכא)



קונטרס

# חֲנוּךְ לַמְּחֻנָּכֹת

.א.

## מַעֲלַת גְּדֻלַּת חֲנוּךְ הַבָּנוֹת

לְחַנּוּךְ אֶת בָּנוֹת יִשְׂרָאֵל עַל-פִּי דָרֶךְ יִשְׂרָאֵל סָבָא,  
כְּפִי שְׁחֻנְכוֹ אִמָּהוּתֵינוּ מְדוּר דְּדוּר בְּצַנִּיעוֹת וּבְבִישָׁנוֹת  
וּבְנִמּוּס וּבְכְבוֹד הָרְאוּי לְבֵת יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁרָה, זֶהוּ הַדְּבָר  
הַגָּדוֹל בְּיוֹתֵר אֲצֵל כָּלֵל יִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מִחֲנוּךְ הַבָּנִים,  
וְדָבָר זֶה רָאוּנוּ בְּמִשְׁךְ כָּל הַדּוֹרוֹת, שְׁלַחְנֶךָ אֶת בָּנוֹת  
יִשְׂרָאֵל זֶה הֵרְבֵה יוֹתֵר גָּדוֹל וְיוֹתֵר קָשָׁה מִלְּחַנּוּךְ אֶת בְּנֵי  
יִשְׂרָאֵל. חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים אוֹמְרִים בְּמִדְרָשׁ (עַיֵן בַּמִּדְבָּר וּפָה  
יֵא, ה): "יְבָרְכֶךָ ה'" (בַּמִּדְבָּר ו, כד) — בְּבָנִים, "וַיִּשְׁמְרֶךָ"  
— בְּבָנוֹת, מִלְּמַד שֶׁהַבָּנוֹת צְרִיכוֹת שְׁמִירָה יוֹתֵר  
מִהַבָּנִים; בֵּת צְרִיכָה שְׁמִירָה יוֹתֵר מִבֶּן. חֲכָמֵינוּ  
הַקְּדוֹשִׁים אוֹמְרִים (סִנְהֶדְרִין ק): בֵּת לְאָבִיהָ מְטַמְּנָת שְׂוֵא,  
מִפְּחָדָה לֹא יִישָׁן בְּלִילָהּ, בְּקִטְנוּתָהּ — שְׂמָא תִתְּפֹתָהּ,

בנערותה — שמא תזנה, בגרה — שמא לא תנשא, נשאה — שמא לא יהיו לה בנים, הזקינה — שמא תעשה כשפים; אצל בת חוששים ויראים יותר; פי (שבת לג:) 'נשים דעתן קלות עליהן' ובנגל לפתותן, חס ושלום, לרדת מהדרך הישר, מדרך הצניעות והבישנות, ובפרט היום, שהדור כל-כך פרוץ, אזי הבנות צריכות חנוך חזק ויסודי יותר מהבנים. אשה נקראת "עקרת הבית", מה זאת אומרת? היא עקר הבית, מנחה את כל הבית, הכשרות בידי האשה, הטהרה בידי האשה, החנוך הכשר בידי האשה, כי היא נמצאת רב הזמן עם הילדים, אלו היסודות של עם ישראל, כשיש יסודות חזקים בטהרה, בכשרות, בחנוך, אזי הבית עומד איתן, וכשאינן יסודות מוצקים, כשהיסודות רעועים ורופפים — כל הבנין מתמוטט. כמו-כן כשמחנכים את הבנות ביסוד חזק, הן תוכלנה להתמודד בחיים על הצד הטוב ביותר. למעשה, אנו רואים, שאשה מפתחת בשכלה יותר מבן, בן נעשה בר מצוה ביי"ג שנה, ובת ביי"ב שנה, כי בחורה היא שנה-שנתיים קדימה בשכלה מבן, זו מציאות שאין עליה עוררין, בת יודעת יותר מבן וכו', אם הבנות מקבלות הדרך נכונה משתתת על יסודות איתנים כיצד להתמודד בחיים בכל התחומים, החנוך, הכשרות, הטהרה, כל חיייהן יראו לגמרי אחרת, וכן ההתמודדות עם הקמת בית ומשפחה, היחסים

הנאותים עם בעל, וכמו שכתוב (משלי יד, א): "חכמות נשים בנתה ביתה, ואולת בידיה תהרסנו", בחכמת האשה לבנות את הבית ולהפוך — להרס את הבית, הכל תלוי בידי האשה, וזה יש להחדיר עמק בבנות, את גדל מעלתן בשמים, ואיך אשה כל-כך חשובה למעלה אצלו יתברך כשמתנהגת על-פי דרכי התורה והצניעות והבישנות הראויים לבת ישראל כשרה. בברכה שהגבר מברך: "שלא עשני אשה", אין כאן השפלת הנשים, אלא להפוך. הרי האשה מברכת ברכה גדולה יותר מהאיש: "שעשני כרצונו", היא מוסרת את עצמה לגמרי להקדוש-ברוך-הוא.

הטבע של אשה שהיא מקבלת, ברגע שאחד מקבל הוא נקרא עני ומסכן, כי צריך את טובת הזולת, וזה טבע של האשה, ולכן אומרים חכמינו הקדושים (בבא מציעא נט.), שאסור להונות אשה, כי דמעוטיה מצויות, וזהו עון חמור מאד, בעל שמיסר את אשתו אפלו בדבור, שמשפילה בפיו, הונאת דבור יותר גרוע מהונאת כסף, אבל אם לאשה יש בסיס חזק ואיתן, היא צוחקת מזה. כשהבעל משפילה או מבזה חס ושלום, עליה להתעלם מכך לגמרי, ולדעת שיש לה רק את הקדוש-ברוך-הוא. אבל דבר זה קשה לאשה להבין, היא צריכה את תשומת-הלב וההתייחסות של הבעל,

וְכֹאֲשֶׁר הִבְעֵל עֲצָבָנִי וּבִמְצָב רוּחַ יְרוּד, אֵינּוּ יָכוֹל לָתֵת לָהּ צְרֻכֶיהָ, וְאִזִּי הִיא נִשְׁפָּרֶת לְגַמְרִי, וְאִזּוֹ הַבֵּית מִתְחִיל לְהִדְרֹדֵר, אֵין סְבָלְנוֹת לִילָדִים, לִבְעֵל, יֵשׁ מְרִיבוֹת וְכוּ' וְכוּ'; וְלָכֵן חֲנוּךְ הַבָּנוֹת חָשׁוּב הַרְבֵּה יוֹתֵר מִחֲנוּךְ הַבָּנִים, וְצָרִיף לְהִיּוֹת חֲזָק עַד מְאֹד, כִּי צְרִיכִים לְהַחְדִּיר בָּהֶן בְּטָחוֹן עֲצָמִי, וְשֵׁלָא תִצְטָרְכָנָה תְּשׁוּמַת לֵב, אֲלֵא תִהְיֶינָה מִשְׁפִּיעוֹת וְלֹא מְקַבְלוֹת. כְּשֵׁשְׁמִים דָּגַשׁ חֲזָק בְּחֲנוּךְ הַבָּנוֹת, וְדוֹאָגִים לְהַחְדִּיר אֶת הַיְסוּדוֹת בְּצוּרָה אִיתְנָה וּמוֹצָקָה, אִזּוֹ הֵן תִּתְמוּדְדָנָה עִם הַחַיִּים בְּצוּרָה אַחֲרֵת, כָּל הַבֵּית יִסְתַּוְּבֵב סְבִיב הָאִשָּׁה, הִיא תוֹלִיף אֶת הַבֵּית כְּהִלְכָה; וְלָכֵן חֲנוּךְ הַבָּנוֹת עֲקָרִי מְאֹד. וְדָבָר זֶה צָרִיף לְהַחְדִּיר בַּבָּנוֹת כְּשֶׁהֵן קְטַנּוֹת — אֶהְבֵּת הַתּוֹרָה, הָאֲמוּנָה בְּבוֹרָא, לְהַחְדִּיר בָּהֶן שְׁהֵן חֲשׁוּבוֹת מְאֹד בְּשָׂמִים, כִּי סוּף כָּל סוּף הֵן הָעֶקֶר בַּבֵּית.

ב.

חֲנוּךְ הִיא הָעֲבוּדָה הַקְּדוּשָׁה בְּיוֹתֵר

בְּדֶרֶךְ כָּל מְקַבֵּל שָׂמִי שְׂאִין לָהּ פְּרֻנְסָה, נַעֲשִׂית מוֹרָה וּמְחַנֵּכֶת, הִיא לֹא יִצְלַחַת, לֹא לְמִדָּה הַנְּהַלַּת חֲשׁוּבוֹנוֹת, מְחַשְׁבִּים, לֹא הִתְמַחֲתָה בְּשׁוּם אָמְנוֹת אַחֲרֵת, אֲבָל צְרִיכָה פְּרֻנְסָה לְעֹזֵר לְבַעֲלָהּ, אִזִּי נַעֲשִׂית מוֹרָה, וְכֹאֵן שֶׁרֶשׁ הַבְּעָיָה. נִקַּח לְדַגְמָא עֲבוּדַת לְטוֹשׁ יְהִלְמִים,

לֹקַח הַרְבֵּה זְמַן, עַד שְׂיֻדְעִים אֶת הַמְּלָאכָה עַל בּוּרְיָה,  
 אֲבָל כְּשִׂיֻדְעִים אֶת הָאֲמָנוֹת וּבִקְיָאִים בָּהּ הֵיטֵב, אֵין  
 צָרִיךְ יוֹתֵר לְמוּד, וְאִם נַעֲשֶׂה מַשְׁגָּה אוֹ טְעוֹת כְּלָשְׁהִי,  
 יִהְלָמֵן חֲתָךְ בְּתוֹךְ הַיְהִלּוּם, אֲזִי הַפְּסִיד כְּמָה אֲלֵפִי  
 דוֹלָרִים, הֵינּוּ בְּמָקוֹם לְלִטֵשׁ מִכָּל הַזְּוִיּוֹת בְּצוּרוֹת  
 מְצוּרוֹת שׁוֹנוֹת, כְּמִשְׁלֵשׁ אוֹ כְּמַעֲיָן וְכַדוּמָה כְּנִדְרָשׁ, הוּא  
 חֲתָךְ לֹא כְּהִלְכָה, אֲזִי נִגְרַם לוֹ הַפְּסִיד כְּסָפִי וְתוֹ לֹא. וְכֵן  
 צוּרְךָ זָהָב אִם עָשָׂה טְעוֹת בִּיצִירַת הַתְּכָשִׁיט, הַפְּסִיד  
 כְּמָה מֵאוֹת דוֹלָרִים, צָרִיךְ לְהַתִּיף בְּחִזְרָה וְכוּ', וְאִפְלוּ  
 סִנְדֵּלָר אוֹ נֶגֶר, אִם עָשׂוּ טְעוֹת בִּיצִירָתָם, יִמְכְּרוּ אֶת  
 הַמוּצָר בְּחִצֵּי מְחִיר וְכוּ', בְּחֲנוּךְ אֵין הַדְּבָר כֵּן, אֵין  
 הַחֲנוּךְ כְּשֶׁאֵר הָאֲמָנִיּוֹת, אִם, חֵס וְשָׁלוֹם, נִכְשָׁלִים בְּזֶה,  
 נַעֲשִׂית צְלָקַת עַל הַבַּת לְכָל הַחַיִּים, וְאֵין זֹו אֲמָנוֹת  
 שְׂכַפְאֶשׁר כָּבֵר לְמִדוּהָ, אֵינָה צְרִיכָה יוֹתֵר עִיּוֹן וְהַשְׁקָעָה,  
 הֵינּוּ כָּל אֲמָנוֹת לְאַחַר זְמַן הָעֲבוּדָה, לְאַחַר שְׂפִימוֹ אֶת  
 שְׁעוֹת הָעֲבוּדָה, וְשָׁבִים הַבֵּיתָה, אֵין צְרִיכִים יוֹתֵר  
 לְהַתְּעַסֵּק בְּזֶה הֵן בְּפִעַל וְהֵן בְּמַחְשָׁבָה, אֵף עֲבוּדַת  
 הַחֲנוּךְ אֵינָנָה כֵּן, מוֹרָה צְרִיכָה לְחִיּוֹת עִם הָאֲמָנוֹת שְׁלָה,  
 בְּמִשְׁךְ כָּל שְׁעוֹת הַיְמָמָה, אֵף לְאַחַר שְׁעוֹת הָעֲבוּדָה  
 בְּפִעַל בְּמִסְגֵּרַת בֵּית־הַסֵּפֶר, הֵינּוּ בְּבֵיתָה, עַל הַמּוֹרָה  
 לְחַשֵּׁב כָּל הָעֵת מִחֲנוּךְ תְּלִמִּידוּתִיהָ, הֵיאֵךְ לְהַצְלִיחַ עִם  
 כָּל אַחַת וְאַחַת, הֵיאֵךְ לְטַפֵּל בְּכָל פֶּרֶט וּפְרָט, הַפִּיצֵד  
 לְפָתוֹר כָּל בְּעֵיהָ חֲנוּכִית עַל הַצֵּד הַטּוֹב בִּיּוֹתֵר, עַל מִנַּת

שֶׁהַחֲנוּךְ יִהְיֶה בְּהִצְלָחָה מְרֻבֵּית, וְלֹא יַעֲשֶׂה שׁוּם מַעֲשֶׂה  
 אוֹ יֹאמֶר אֵיזָה דְּבֹר, שְׂיִכּוֹל לְהֵבִיא לְהַשְׁלָכוֹת שְׁלִילִיּוֹת  
 וּלְכַשְׁלוֹן חֲנוּכֵי בְּעֵתִיד. יֵשׁ כָּאֵן עֲבוּדָה קְדוּשָׁה מְאֹד,  
 שְׂחִיבֵת לְהִיּוֹת חֵלֶק מִהָאָדָם גּוֹפּוֹ, וְלֹא מְקַצוֹעַ חִיצוֹנֵי  
 בְּעֵלְמָא. וְאִם עֲשֵׂתָה הַמְּחַנְכֵת טָעוֹת כְּלִשְׁהִי, חֵס  
 וְשָׁלוֹם, גְּרָמָה צְלָקָת וְכֹתָם עַל הַתְּלַמִּידָה לְכָל הַחַיִּים.  
 וְלִכֵּן חֲנוּךְ זֶה עֲבוּדָה שׁוֹנָה בְּתַכְלִית מִשְׁאָר הָאֲמֻנִיּוֹת,  
 וְאִין מְקוֹם לְהַשְׁוֹאָה, זֶה עֲבוּדַת קֹדֶשׁ קֹדָשִׁים, וְאִין שִׁיף  
 בְּזֶה שׁוּם וַתּוֹרִים אוֹ פְּשָׁרוֹת בְּפֶרֶט בְּדוֹר הַזֶּה. עַל  
 הַמּוֹרָה לְחַנּוּךְ אֶת תְּלַמִּידוֹתֶיהָ לְמַדּוֹת טוֹבוֹת, לְסִבְלָנוּת,  
 לְהַסְתַּפְּקוּת, שְׂאֵז יֵשׁ לִילְדָה הַכֹּל, צְרִיכִים לְלַמֵּד דַּעַת  
 עַל כָּל פֶּרֶט וּפְרָט שְׂעֵלוֹל לְקִרוֹת בַּחַיִּים, וּבְיֹדָאֵי הַכֹּל  
 לְפִי הַגִּיל, חֲנוּךְ שֶׁל כֶּתֶה א' אֵינוֹ יְכוּל לְהִיּוֹת כְּשֶׁל כֶּתֶה  
 ח' וְט' וְכו', כָּל גִּיל כְּפִי הַדַּעַת וְהַשְׂכָּל, לְהַסְבִּיר לִילְדָה  
 מֵעֲלֵתָה וַחֲשִׁיבוֹתָה אֲצֵל הַקְּדוּשָׁה-בְּרוּךְ-הוּא, וְאֲשֶׁר הִיא  
 הֶעֱתִיד שֶׁל עִם יִשְׂרָאֵל, וְלִכֵּן הַנְּשִׁים מְבָרְכוֹת בְּרָכָה:  
 "שְׂעֵשֵׁנִי כְּרַצוֹנוֹ", שְׂמוֹסְרוֹת אֶת עֲצֻמָּן לְגַמְרֵי לְהַקְּדוּשָׁה-  
 בְּרוּךְ-הוּא, שְׂתִדְעָנָה שְׂתַפְּקִידָן הוּא תַפְּקִיד עֲלִיוֹן וְגִבּוֹהַ  
 וְאַחֲרִיּוֹתֵי לְגִבֵּי הֶעֱתִיד שֶׁל עִם יִשְׂרָאֵל, וְהֵן הֵן  
 הַמְּשִׁיכוֹת אֶת הֶעֱתִיד שֶׁל כָּלֵל נְשִׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, כִּי  
 אֲשֶׁה הִיא עֶקְרֵת הַבֵּית. כְּשִׁבוֹנִים בְּסִיס כְּזֶה בְּחֲנוּךְ,  
 שֶׁהַבְּנוֹת יוֹדְעוֹת שֶׁהֵן שׁוֹוֹת וּבְעֵלוֹת עֶרֶךְ, נִכְנָסֶת בְּהֵן  
 גְּאֹה וְגִדְלוֹת בְּכֶשֶׁרָן וּבִיכְלָתָן, אֲשֶׁר דָּבָר זֶה צְרִיף



לְהַחֲדִיר בְּבָנוֹת — הַכָּרַת עֶרְכָּן הָעֲצָמִי, לְבָנוֹת אוֹתָן.  
וְלִכֵּן חֲנוּךְ הַבָּנוֹת זֶה עֲבוּדָה קְדוּשָׁה מְאֹד, וּבְרִגְעַ שְׁבַת  
מְרַגְשָׁה שֶׁהִיא שְׂוָה וּבְעֵלַת עֶרְךָ, אִזּוּ יֵשׁ לָהּ כְּבוֹד  
עֲצָמִי, וְתִצְלִיחַ מְאֹד בְּחַיִּים.

## ג.

## הִיסוּד בְּחֲנוּךְ הוּא סִבְלָנוֹת

מַחְנֻכַת צְרִיכָה לְקַנּוֹת בְּעֲצָמָה אֶת מִדַּת הַסִּבְלָנוֹת,  
שֶׁתְּהִיָּה לָהּ סִבְלָנוֹת לְלֹא גְבוּל. וּבְפֶרֶט לְתַלְמִידוֹת, צְרִיךְ  
שֶׁתְּהִיָּה לָהּ סִבְלָנוֹת עֲצוּמָה וְכַח סֶבֶל כְּבֻרָזֵל, אִין לְבִטּוֹל  
תַּלְמִידָה, לְתַת לָהּ תְּחוּשָׁה שְׂאִינָה שְׂוָה שׁוֹם דְּבָר, אִם  
מַחְנֻכַת עוֹשָׂה 'אִיקָס' עַל תַּלְמִידָה, סִימָן שֶׁהַמַּחְנֻכַת  
לוֹקָה בְּחֶסֶר, וְאִינָה מִתְּאִימָה לְתַפְקִידָה, אֲפִלוּ  
שֶׁתַּלְמִידָה קָשָׁה עַד מְאֹד, מְצִיקָה וּמְפְרִיעָה לְלֹא הֶרֶף,  
צְרִיךְ כָּאֵן חֲכָמַת שְׁלֵמָה הַמְּלִיךְ לְדַעַת אִיךָ לְהַתְמוּדָד  
אֶתָּה. כְּשֶׁרוֹאִים בֵּת מִתְּחַצְּפֶת אוּ מְפְרִיעָה, צְרִיכִים  
לְדַעַת תַּכְּף־וּמְיָד שֶׁהַבֵּת הַזֶּה בָּאָה מִמְּשֻׁפָּחָה הַרוּסָה,  
מִשְׁהוּ קוֹרָה בְּבֵית, הַהוֹרִים יְנִסּוּ לְטֹאטָא אֶת הַבְּעִיָּה  
תַּחַת הַשְּׁטִיחַ, אֲבָל זֶה כְּמַעֲשֵׂה בֵּת יַעֲנָה מִמֶּשׁ,  
הַתְּנַהֲגוֹת הַיְלָדָה מוֹכִיחָה בְּעֵלִיל שֵׁישׁ כָּאֵן אִינָה רְקָבוֹן,  
אוּ הַבְּעַל מְכָה אֶת אִשְׁתּוֹ, אוּ הָאִשָּׁה מְשֻׁפִּילָה אֶת  
הַבְּעַל, אוּ שְׁנִיָּהֶם מְכִים אֶת הַיְלָדִים, וְיֵשׁ מְרִיבוֹת,

הורסים את הילדים וכו'. ילדה מפרעת — השׁרש בבית. מה עושים? יכולה להיות תופעה כזו בכמה אצל כמה וכמה בנות, להשליך את כלן מהמוסד, אין זה פתרון. אלא כל בת ובת צריכה טפול אישי, על המורה לתפס את מקום האם או האב, חס ושלום, אין צריכים לחקר מה קורה בתוך הבית, אבל יש ויש לטפל בשׁרש הבצעה. הגמרא אומרת (ספח נו:): שותא דינוקא בשוקא, או דאבוה או דאמיה. מה שהתינוקת מדברת שמעה בבית מההורים, כשבת מנבלת את הפה, על-פי-רב שמעה זאת בבית או מהאב או מהאם, ולא ברחוב. ובכן, בת מפרעת זקוקה לטפול אישי בדרך אהבה וקרוב, ולא יעבר זמן רב עד שתהיה כל-כך קשורה למורה, ותחוש שהרויחה אמא, "יש מישהי שמבינה אותי, בבית צועקים עלי, לכי מכאן, אין לנו פנאי אליך' וכו', וכאן רוצים לשמע אותי"... ובכן מי שרוצה לחגור את מתנה ולהיות מורה ומחנכת, עליה לקנות את מדת הסבלנות, ולהתאזר בה מאד, אחרת אי אפשר שתהיה מחנכת. ואף אם יש זמנים שהיא חשה שהיא יוצאת מדעתה, עליה להבין שׁרש הבצעה בבית, ואזי צריכים סבלנות גדולה עד מאד; לא תמיד צריך לשמע מה שאמרה התלמידה; הינו הרבה פעמים מורה נמצאת באמצע מהלך השעור, מסבירה את החמר, מבהירה וממחישה על הלוח וכו', ולפתע פלונית

אָמְרָה מִשְׁפָּט הַמְעוֹרָר צָחוּק בְּכִתָּהּ, עַל הַמּוֹרָה לְדַעַת שְׂאִין צָרִיךְ תָּמִיד לְהַגִּיב, בְּרַגַע שְׂמֻגִיבִים, הַתְּלַמִּידָה רוֹאָה אֶת נִקְדַת הַחֲלָשָׁה שֶׁל הַמּוֹרָה, הִיא גִלְתָּה אֶת נִקְדַת הַתְּרַפָּה, וְאִז תַּעֲשֶׂה אֶת הַדְּבָר שׁוֹב וְשׁוֹב, כִּי הִיא זְקוּקָה לְתִשׁוּמַת לֵב, בְּבֵית — הָאִם מִכָּה אוֹתָהּ, הָאָב מִשְׁפִּילָה וּמְגַרְשָׁה, אִז הִיא מְנַסֶּה אֶת עֲצָבֵי הַמּוֹרָה, אִם הַמּוֹרָה תִּגִּיב תִּכְרַף-וּמִיד עַל כָּל דְּבָר, תִּרְאֶה הַתְּלַמִּידָה שֶׁהַצְּלִיחָהּ, וְתַחֲזוֹר וְתִשְׁנֶה עַל הַהִפְרָעוֹת, וְתִהְיֶינָה לָּהּ שְׂתַפּוֹת נוֹסָפוֹת; וְלִכֵּן הָעֲצָה הַטּוֹבָה בְּיֹתֵר — לְהִתְעַלֵּם, כְּאִלוּ לֹא אָרַע מְאוּמָה, וְאַחֲר־כֵּן מִשְׁתַּדְּלִים לָתֵת לְתַלְמִידָה מַחְמָאָה עַל פֶּרֶט אַחַר שֶׁהִתְבַּלְטָה בּוֹ, עַל מְנַת לְהַשְׁלִים לָּהּ אֶת תִּשׁוּמַת-הַלֵּב שֶׁכֵּה חֲסָרָה. וְאִז מְצַלִּיחִים מְאֹד; וּבִכֵּן יִסוּד חָשׁוּב וְעִקְרִי בַּחֲנוּךְ הוּא מִדַּת הַסְּבָלָנוּת, בְּלִי הַסְּבָלָנוּת אִי אֶפְשָׁר לְהִיוֹת מְחַנֻּכָּת, מוֹרָה שְׂיִישׁ לָּהּ סְבָלָנוּת בְּרָזָל — תַּצְלִיחַ, וְלֹא יַחֲלֶף זְמַן רַב, וְהַבְּנוֹת תִּהְיֶינָה קְשׁוּרוֹת אֵלֶיהָ כְּאִמָּא מִמֶּשׁ, אִךְ הַכֹּל תְּלוּי בְּסְבָלָנוּת.

ד.

### אָסוּר לְהַשְׁפִּיל שׁוּם תְּלַמִּידָה

יִסוּד גָּדוֹל בַּחֲנוּךְ — מֵה שְׁנֵאָרַע בְּכִתָּהּ, אֶפְלוּ בֵּת מִתְחַצֶּפֶת וְכִדוּמָה, אָסוּר לְהַשְׁפִּילָהּ, כִּי כָּל מֵה

שֶׁהַתְּלִמִּידָה עוֹשֶׂה בְּכֹתָהּ הוּא כְּדֵי לְהַרְגִּיז אֶת הַמּוֹרָה, וְכֵדֵי לְנַסּוֹת אֶת עֲצָבֶיהָ, וּבְרָגַע שְׁמִשְׁפִּילִים בַּת בְּפָנֶי כָּל הַבָּנוֹת, הִיא נִפְגַּעַת עַד עִמְקֵי נִשְׁמָתָהּ, אֲפֹלוּ אִם לֹא נִכְרַח הַדְּבָר בְּאוֹתוֹ הַרְגַע, אֲךָ בְּמִשְׁךְ הַזְּמַן רוֹאִים תּוֹצְאוֹת. וְכֵן בַּחוּץ הַחֲבֵרוֹת עֲלוּלוֹת לֹאמַר לָהּ: "קִבַּלְתְּ מִנִּי, הַמּוֹרָה אָמְרָה לָךְ כֵּן וְכֵן", וְהִיא חָשָׂה מִשְׁפִּלָּת, וְנִטְבַּע בָּהּ כֶּתֶם לְכָל הַחַיִּים. מוֹרָה אַחַת שֶׁתְּשִׁפִּיל פַּעַם אַחַת בְּלִבָּד תְּלִמִּידָה, כְּכֹר שְׁבָרָה אֶת רוּחָהּ לְגַמְרִי, וְהִרְסָה אֶת עֲרֻכָּהּ, וְהַתְּלִמִּידָה מְאַבְדֶּת אֶת בְּטַחוּנָהּ הָעֲצָמִי, וְאֵת כָּל חֲשָׁקָהּ לְלִמּוּד, וְהִיא מְחַפֶּשֶׁת עוֹד חֲבֵרוֹת לְצָרָהּ, וּמְפָרִיעוֹת בְּצוֹתָא וְכוּ'. וּבִכֵּן לְמַחְנֻכַת אָסוּר לְהִשְׁפִּיל תְּלִמִּידָה בְּשׁוּם פָּנִים וְאֶפֶן, וְדָבָר זֶה חָשׁוּב בְּבָנוֹת יוֹתֵר מִבָּנִים, מַדּוּעַ? כִּי הֵן מְאֹד רְגִישׁוֹת, וְכֵן מִתְחִילוֹת כָּל הַבְּעִיּוֹת בְּכֹתָהּ א', ב', ג', ד', וְכוּ', אִם הֵן מְרַגְּשׁוֹת עֲצָמָן מִשְׁפִּלוֹת, בְּמִיָּחָד שֶׁטְּבַע הָאִשָּׁה שֶׁהִיא רְכָּה וְקָרוֹבָה לְבָכוֹת, וְאִם הַמּוֹרָה מִשְׁפִּילָה תְּלִמִּידָה כְּלִשְׁהִי, אֲזִי נִהְרָסֶת לְגַמְרִי, אֲבָל כְּשֶׁהַמּוֹרָה נוֹתֶנֶת מַחְמָאוֹת וּמַגְבִּיחָה אוֹתָהּ, שׁוֹאֵלֶת שְׁאֵלוֹת שֶׁתִּדַע לְהַשִּׁיבָן, מִשְׁתַּפֶּת אוֹתָהּ בְּמַהֲלָךְ הַשְּׁעוֹר, אֲזִי הִיא חָשָׂה שִׂישׁ לָהּ עֲרָף. וְזֶה יְסוּד גְּדוֹל בְּחֻנּוּף, לְלַמֵּד בְּצוֹרָה כְּזוֹ, שֶׁכָּל הַתְּלִמִּידוֹת תּוֹכְלָנָה לְהַשְׁתַּתֵּף, וּלְהַגְבִּיחַ אוֹתָן תָּמִיד, וּלְהַחֲשִׁיב כָּל תְּשׁוּבָה וּתְשׁוּבָה, אֲפֹלוּ חֲצִי תְשׁוּבָה, תָּמִיד לְלָכֶת בְּדֶרֶךְ חַיּוּבִית: "הִנֵּה עָנִית חֲצִי תְשׁוּבָה יָפָה

מָאד, וּפְלוּנִית הַשְּׁלִימָה עוֹד חֲצִי תְּשׁוּבָה, הָרִי לָנוּ תְּשׁוּבָה מְשֻׁלְמֶת. בַּפֶּעַם הַבָּאָה תִּדְעֵי בְּיָדַי הַכֹּל... לִילֶךְ תָּמִיד בְּאֶפֶן חַיּוּבִי, וְלֹא לֹאמֵר: "הִנֵּה אֵינֶךָ יוֹדַעַת כְּלוּם, אֵת תָּמִיד מִפְרִיעָה" וְכוּ' וְכוּ', אָסוּר לַעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הַזֶּה, אֲפֹלוּ שְׁהַמּוֹרָה צוֹדֶקֶת בַּדְּבָרֶיהָ, אֲבָל אָסוּר לֹאמֵר אוֹתָם לְתַלְמִידָה, כִּי בְּזֵה הַמּוֹרָה מַחְרִיבָה אוֹתָהּ וְהוֹרֶסֶת אֵת כָּל עֲתִידָהּ וּבִטְחֻנָּהּ הָעֲצָמִי, וּמַה יִּקְרָה? הַמּוֹרָה תִּסָּבֵל מִמְּנָה צָרוֹת צְרוּרוֹת, וְתֵשׁוּב לְבֵיתָהּ לְאַחַר הַלְמוּדִים בְּדַמְעוֹת, שְׂאִינָה מְסַגֶּלֶת לְהַחֲזִיק כַּתָּה. אֲבָל כָּל זֶה תְּלוּי כְּפִי שְׂמִגְבִּיָּהִים תַּלְמִידָה, לְהַשְׁפִּיל זֶהוּ הַדְּבָר הַגָּרוּעַ בְּיוֹתֵר, וּמִשְׁאִיר צֶלְקֶת וְכֹתֶם עַל הַתַּלְמִידָה לְכָל יְמֵי חַיֶּיהָ.

ה.

### שְׁתוּף פְּעֻלָּה עִם הַהוֹרִים

יְסוּד גָּדוֹל בְּחַנוּף, שְׂצָרֶיךָ תָּמִיד לְשִׁתְּף פְּעֻלָּה עִם הַהוֹרִים, מַה שְּׁקוֹרָה בַּכַּתָּה, צְרִיכִים תִּכְּרֶה-וּמְיָד לְהִיּוֹת בְּקֶשֶׁר עִם הַהוֹרִים, בְּדֶרֶךְ כָּלֵל הוֹרִים מִתְחַמְקִים: "נִתְּתִי לְךָ אֵת הַבֵּת, תְּסַפְּדְרֵי אִתָּהּ, אֵינִי מְעַגְּזֵן אוֹתִי דְּבָר"... וְהַמּוֹרָה אוֹמְרָת: "אֲבָל הִיא מְאַחֲרָת, אֵינִי לָהּ צִיּוּד, מְכַשִּׁירִי כְּתִיבָה מִחֲבָרוֹת" וְכוּ', הַהוֹרִים חַיְבִים לְהִיּוֹת מְעֵרִים בְּכָל הַקּוֹרָה בַּכַּתָּה, הַהוֹרִים חַיְבִים לְדַאֵג לְכָל

הציוד הנדרש לתלמידה, מחברות, ספרים, קלמר ומכשירי כתיבה... עושים פעם בחדש אספת הורים, ובאפן הזה מעדכנים את ההורים, ואומרים להם בפרוש: "כך וכך קורה עם הילדה, אנו משתדלות ללמד ולחנך את הילדה, אם אתם רוצים לשתף פעולה, אז תהיה לה הצלחה", שתוף פעולה רק תורם לחנוף, אבל כאשר האמהות מתחמקות, הן הורסות את החנוף, אף שתגדנה כל מיני טעמים ואמתלאות. וצריכים לומר להן בתקוף שעליהן לשתף פעולה, ברגע שההורים משתפים פעולה, יש הצלחה בחנוף הבנות, ואם לאו — אזי יש להורים טענות למורה: "אחרי חצי שנה וכדומה נזכרת לומר שהבת הורסת את הפתה, שהיא מפריעה, שאין לה הציוד הדרוש"... על-כן יש לערוך אספת הורים אחת לתקופה קצרה, וזה רק תורם לחנוף. אבל אם אין רוצים ההורים לשתף פעולה בשום פנים ואפן, אי אפשר להצליח, אף שהמורות סבלניות ומשתדלות וכו', ולכן עליה להזהיר את ההורים: "תראו כך הספור, הילדה אינה מתנהגת כראוי, אם אינכם רוצים לשתף פעולה, אנו מכרחות לשלח את הילדה הביתה". אם להורים לא אכפת מהבת, אף שאנו משקיעים כל המאמצים האפשריים, לא נגיע להצלחה, ואין מה לעשות. הורים פקחים הרוצים את הטוב בילדתם, יבאו וישתפו פעולה, אבל כאשר

עה

## חֲנוּךְ לְמַחְנֻכּוֹת

ההורים מפקרים ולא אכפת להם, אל להם לבוא בטענות על המורה או על בית-ספר, כי הם האחראים לתוצאות.

ו.

### אָסוּר לְהַשְׁפִּיל מוֹרָה בְּפְנֵי הַתְּלֻמִּידוֹת

אם יש להורים טענות על המורה, ויכול להיות שהם צודקים, סוף כל סוף המורה היא בשר ודם, ויתכן ששגתה, אזי אם הורים חשים שעשו עול לבתן, אסור להם לומר למורה שום דבר בנוכחות התלמידה, אלא ביחידות מחוץ לכתלי בית-הספר, אז אפשר לומר: "תראי כך וכך הנה, מה קרה", אין מאשימים תכף את המורה, ואין מתחצפים כלפי המורה. ובדאי שאין לדבר קשות כלפי המורה בנוכחות הילדות, ברגע שהורים מתחצפים לעיני הילדות, מכל שכן שנותנים גבוי לילדה בשעה שאינה צודקת כלל וכלל, אזי המורה רשאית לומר: "איני מוכנה ללמד את הילדה, את רוצה לומר לי דבר, הנה בואי מחוץ לתחום הלימודים בביתי וכדומה, ואשמע את כל הטענות", אבל אם הורים מתפרצים בתוך הכיתה ואינם מתחשבים כלל בכבוד המורה, אזי צריכים להגיד להם חד משמעית: "תוציאו את הבת מבית-הספר", כי אחרת

אי אפשר להצליח בחנוכה, בחנוכה יש לחנוך בת ליראה, ולידע ש"מורא רבך כמורא שמים", כשם שצריכים לפחד מהקדוש-ברוך-הוא, כן צריכים לפחד מהמורה, היא מחנכת אותי בדרך השם וביראת שמים וכו', כשיש יסוד זה, וההורים ידעו את הדבר הזה חד משמעית, זה לטובת כל הבנות. וזה יסוד גדול בחנוכה — אסור לתת גבוי לבת, כי היא תגדל פרא, וההורים יסבלו ממנה כל החיים, ומה גם להתפרץ על המורה בנוכחות הכתה, זוהי השפעה שלילית לכל הכתה.

ז.

### על המורות לחיות ביחד בשלום ובאהבה

המורות צריכות לחיות באהבה ובאחווה, וזהו יסוד גדול בחנוכה. כי התלמידות מביטות תמיד על המורה, מה שהמורה עושה זה קדוש אצל התלמידה, המורה מהנה דמות חינוכית מורמת מעם ואישיות חשובה בעבור התלמידה, "המורה שלי אמרה כך", "המורה שלי עשתה כך", "המורה הולכת כך", "זה בטוי שמורתי נוהגת לומר"... וכדומה כל מיני בטויים ששומעים מהתלמידות, ואין יכולים לעקר ולבטל את הדבר, ואם חס ושלום, חס ותלילה המורה מנבלת פיה, או מקללת או צועקת ומתפרצת וכו', ואינה מדברת



## חנוך למחנכות

עז

כראוי, התלמידה מחקה אותה, ואי אפשר לבוא אחר-כך בטענות אל התלמידה. כמו-כן כשהתלמידה עדה ונוכחת בכוזרים בין המורות, אזי תעשה כף גם בין חברותיה, או אם תראה שהמורה מדברת בטון גבוה שאינו הולם את תפקידה ומעמדה, או שלא בדרך ארץ, היא תחקה את הדבר, חס ושלום, המורה היא הדמות למופת אצל התלמידה, וברגע שהיא שומעת מריבות או אי הבנות בין המורות, אזי תעשה כף גם בכיתה, או שתיצר חלוקי דעות בין הכתות למיניהן; ולכן על המורות להשמר מאד מאד שתהיה אהבה גדולה ביניהן באפן יוצא מן הכלל. אמנם אנו בני-אדם, וכשם שפרצופיהם שונים כף דעותיהן שונות (ברכות נו), ואי אפשר שכלם יחזיקו בדעה אחת, יש חלוקי דעות אף לחנף, כל מורה יש לה שיטה משלה, אף וכוזרים אלו אסור שיהיו בפני הבנות, אלא בבית פרטי, או בבית-ספר לא בזמן הלמודים, אז המורות רשאיות להתופח איזו שיטה טובה ומצלחת יותר, אף ברגע שהן מתוכחות בפני הבנות, זה מראה את חלשתן, ומוריד את ערך המורה בעיני התלמידה, ואחר-כך נוצרות בעיות. כי על התלמידה לחשב שמורתה היא המורה בה"א הידיעה, אם יש שלום ואהבה בין המורות, אז יהיה שלום בכיתה, שלום בבית-הספר, ואם חס ושלום, יש חלוקי דעות בין

המורות בנוכחות הפלמידות, זהו פתח הכשלוך בחנוך.

ח.

### על המורות לצית למנהלת ולסור למשמעתה

בבית-ספר ההכרח שתהיה מנהלת, בית-ספר איננו הפקר, כשיש בעל הבית אז מצליח הבית, אשה היא עקרת הבית, טבע האשה שאינה יכולה לסבל שהבית יהיה מלכלך ואזי מנקה אותו, איננה יכולה לסבל שהכלים מנחים בכיור ומדיחה אותם, אינה סובלת שהכביסה מפזרת, ואזי מקפלת ומסדרת בארונות וכו'. כן הדבר בבית-ספר, אם אין מנהלת — אין בעל-הבית, והכל הולך הפקר, כמו בבית שאין נמצאת בו האשה, הדבר נפר בכל פנה, הכיור עמוס בכלים, הבגדים מזנחים ומשלקים בכל מקום, כי עקרת הבית חסרה, העקר נעדר. כמו-כן בבית-ספר כשאין מנהלת, הכל הולך שלא כסדר, ולכן צריכים שתהיה מנהלת לבית-הספר, על מנת שכל הענינים יתנהלו כדבעי וכשורה. ועל המורות לדעת שהמנהלת גם-כן בשר ודם, ויכולים להתוכח עמה, ולדרש זכות של כל אחת, אבל זה צריך להעשות בכמה אפנים, ראשית — אם יש הערות למורה על המנהלת, הדבר יאמר רק בין המורה למנהלת, ולא לשתף את שאר המורות בשום

## חנוף למחנכות

עט

פנים ואפן, אחרת נחרב כל בית-הספר, אם מורה פלונית חולקת בדבר מה על המנהלת, בענין למוד מקצוע פלוני בשעה פלונית, או לשיטתה יש ללמד באפן אחר וכדומה, זהו ופוח בינה לבין המנהלת בלבד, ואף אחת מהצוות אסור לה לשמע את הדברים; ועל-כן רצוי שיעשה הדבר מחוץ לתחום בית-הספר, או בשעה שכל המורות הלכו לביתן, מורה אחת אסור לה בשום פנים לשתף בבצעתה את שאר המורות, ברגע שכל המורות מורדות במנהלת, התלמידות תמרדנה במורה, כי אם למורות מתר כף, התלמידות תחשבנה שגם להן מתר, וזה יסוד גדול בחנוף — מנהלת היא המנהלת את כל בית-הספר, וכל חלוקי הדעות שיעשו בדרכי נעם ובאהבה והבנה, להסביר זו לזו ברוח טובה: "לשיטתי יש ללמד כף וכף", והמנהלת אומרת כף וכו', אבל הכל נעשה בינן לבין עצמן; כי ברגע שהדברים יוצאים לחוץ, והתלמידות גם שומעות, זה גרוע עד מאד. ועל המחנכות לדעת ולקחת היטב בחשבון, שאין דבר שיכולים להחביא מילדים, ילדות הן פקחיות מאד, ומבינות וקולטות כל דבר, ותגדלנה עם ההקדמות שראו עתה, ברגע שרואות שיש התקוממות בין המורות למנהלת, כשהן תגדלנה תעשינה מרד בפתה, ולכן בית-ספר צריך שתהיה בו מנהלת טובה, שתנהלו פיאות.

ט.

## על המורות להכין את השעורים מראש

יסוד גדול בחנוך, שעל המורה להיות מוכנה היטב לחמר שעליה ללמד, עליה להתכונן ליום המחרת כדבעי, כמה זמן שדרוש לה, ואפלו שיאריך פחמש-עשרה דקות בלבד, יש חשיבות רבה להכנת החמר ושנונו על-ידי המורה ביום קדם, והתמצאותה בכל נושא ונושא שעתידה היא ללמד מחר, ובזה תרויח הרבה, ולא תאמר: "אין לי פנאי לעבר על החמר", או "אני יודעת אותו כהלכה", כי אם אין מכינים את השעור מראש, ותלמידה שואלת שאלה, המורה אינה יודעת לענות, ואזי יורד ערך המורה בעיני התלמידה, על המורה להשיב תכף-ומיד על כל שאלה שנשאלת, ללא הסוסים והתמהויות. יכול להיות שבת שאלה שאלה עמקה, והמורה אינה יודעת לענות, אזי עליה להחשיב מאד את השאלה ולהגדילה ולרוממה, ולא לענות פלאחר יד תשובה חמקנית וכדומה. ובכן ראשית, על המורה להכין את השעור מראש, לדעת על בוריו מה יש ללמד, איזה נושא ואיזה ענין, ולהיות ערוכה ומוכנה לכל מיני שאלות שעלולות להתעורר, וכאשר המורה עונה כהלכה על כל קשיה, ומדברת בבטחון עצמי, ערבה עולה מאד בעיני התלמידה, ונותן

## חֲנוּךְ לַמַּחֲנֻכּוֹת

פא

לָהּ כַח אַחַר לְגַמְרִי, אַךְ כְּשֶׁהַמּוֹרָה מִתְחִילָה לְגַמְגֵם וּלְהַסֵּס — נוֹפֵל עֲרֻכָּה לְגַמְרִי. וְאִם קוֹרָה בְּכֹל זֹאת שֶׁתְּלַמִּידָה שְׁאַלָּה קַשְׂיָה קַשָּׁה, שְׂאִין הַמּוֹרָה יוֹדַעַת לְהֵשִׁיב עָלֶיהָ, אֲזִי אָסוּר לְרַצֵּץ אֶת מְשַׁעְנֹתָהּ וּלְעַנּוֹת, תְּשׁוּבָה בְּעֶלְמָא, אֲלֵא לֹא לֹא: "שְׁאַלְתְּ דְּבַר מְעַנִּין מְאֹד, וְעָלִי לְחַשֵּׁב וּלְבַדֵּק וּלְעֵיץ בְּדָבָר", וְעָלֶיהָ לַעֲשׂוֹת מְכַל שְׁאַלָּה וְקַשְׂיָה עַנְיָן גְּדוֹל וְנוֹשֵׂא חֲשׁוֹב עַד מְאֹד, וְזֶהוּ יִסוּד גְּדוֹל בְּחֲנוּךְ.

י.

## עַל הַמּוֹרָה לְשָׁמֵר מְאֹד עַל הַזְּמַנִּים

יִסוּד גְּדוֹל בְּחֲנוּךְ — לְשָׁמֵר עַל הַזְּמַנִּים. מוֹרָה צְרִיכָה לְהִיּוֹת בְּכֹתֵה חֲמֵשׁ אוֹ עֶשֶׂר דְּקוֹת לְפָנֶי כָּל הַתְּלַמִּידוֹת, וְזֶה תוֹרֵם מְאֹד לְתַלְמִידוֹת יוֹתֵר מִהַכֹּל, כְּשֶׁהַתְּלַמִּידָה בָּאָה בְּבִקְרָה לְבֵית-סֵפֶר וְרוֹאָה שֶׁהַמּוֹרָה יוֹשֶׁבֶת כְּבָר בְּכֹתֵה, מְסֻדֶּרֶת בְּבִגְדֶיהָ, אֲרוֹגָנָה אֶת תִּיקָה וּסְפָרֶיהָ, וְהִיא עֲרוּכָה וּמוֹכְנָה, זֶה מְכַנֵּס יְרֵאת כְּבוֹד מִהַמּוֹרָה, הַתְּלַמִּידָה אוֹמֶרֶת בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ "בִּקְרָה טוֹב", וְכֹל הַהֲתַנְהֵגוֹת הֵיא בְּאִפְן אַחֵר, וְכֵן לְאַחַר הַהִפְסָקוֹת כְּשֶׁהַמּוֹרָה נִמְצְאת בְּכֹתֵה לְפָנֶי הַתְּלַמִּידוֹת וְאִינָה מְאַחֶרֶת, זֶה עוֹשֶׂה רֶשֶׁם חַיּוּבֵי מְאֹד עַל הַתְּלַמִּידוֹת, לֵא-כֵן כְּשֶׁהַמּוֹרָה מְאַחֶרֶת, אֶפְלוּ שֶׁתְּהִיָּה מוֹרָה טוֹבָה

והכינה את חמר הלמוד כראוי, ערכה נופל בעיני התלמידות, כי להחזיק זמנים כהלכה זהו יסוד גדול, ואל לחשב שאין זה דבר חשוב, יש מקרים נדירים מאוד בהם יש הצדקה לאחור המורה, שהכרחה לאחר שלא באשמתה, ואז עליה לומר לתלמידות בפרוש שקרה משהו, ויכולה ליזם שיחה מהענין ולומר: "אחרתי מחמת ענין פלוני שהיה דחוף עד מאד, ולא סבל דחוי", ולהוריד בזה את הקשיה שיש לתלמידות על המורה, לבל יהיה זלזול בעיניהן כלפיה. כי שמירה על הזמנים חשובה מאד לשמירת ערך המורה בעיני התלמידות, והחדרת חנוף משמעתי ודרך ארץ נאותה לתלמידות.

יא.

### שמירה על נקיון בית-ספר והתלמידה

אחד מהיסודות הגדולים בחנוף, שבית-ספר צריך להיות נקי, צריך להיות שרת בבית-ספר, הכל צריך להיות מסודר בפתה, הספרים ערוכים במקומם הקבוע, היומן, הגירים וכו' וכו', וכדאי לשתף פעולה עם התלמידות, לעשות תורנות ביניהן, על כל נושא ממנים תלמידה אחרת המחזירה את הספרים למקומם וכדומה, ודואגת שהכל יהיה נקי ומארגן, זה תורם

הַרְבֵּה לַחֲנוּךְ כְּשֶׁבֵּית-סֵפֶר נָקִי וּמְסֻדָּר, וּמִשְׁרָה אֲוִירָה חַיֻּבִּית וְנֹאוֹתָהּ. כֵּן הַדְּבָר בְּעֵנִין הַנִּקְיוֹן הָאִישִׁי, כַּמוֹכֵן עַל הַמּוֹרָה לְלַכֵּת בְּבִגְדִים נְקִיִּים, חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים אוֹמְרִים (שַׁבַּת קִיג): תִּלְמִיד חָכֵם שֶׁנִּמְצָא רָבֵב עַל בְּגָדָיו חָיֵב מִיתָה, מֵדוּעַ? כִּי גוֹרֵם חִלּוּל הַשֵּׁם; כְּשֶׁתִּלְמִידָה רוֹאֶה שֶׁהַמּוֹרָה אֵינָה מְקַפֵּידָה עַל נְקִיוֹנָהּ, יֵשׁ לָהּ כְּתָם עַל הַחֲלָצָה וְכַדוּמָה, אֲזִי חוֹשֶׁבֶת, מֵדוּעַ הִיא לֹא תִלְךְ כֶּף?! עַל הַתִּלְמִידָה לְדַעַת, שֶׁהִיא בָּאָה לְבֵית-הַסֵּפֶר נְקִיָּה, הַנִּקְיִית זֶהוּ יְסוּד גָּדוֹל עַד מְאֹד בַּחֲנוּךְ, וּבְכַרְט אֲצֵל בָּנוֹת, כִּי סוּף כָּל סוּף הֵן תִּהְיֶינָה עֹקְרוֹת הַבַּיִת, וְתִצְטָרְכָנָה לְדַאֵג שֶׁהַבַּיִת וְהַיְלָדִים יִהְיוּ נְקִיִּים, וְהַכֵּל יִהְיֶה כְּדָבְעִי, וְעַל-כֵּן כְּשֶׁמְחִזְיָקִים בֵּית-סֵפֶר בְּאִפְן נָקִי, וְהַתִּלְמִידוֹת הוֹלְכוֹת נְקִיּוֹת, זֶה תוֹרֵם הַרְבֵּה לַחֲנוּךְ.

יב.

### הַחֲנוּךְ צָרִיךְ לִהְיוֹת אִמָּה

אִם רוֹצִים לְהַצְלִיחַ בַּחֲנוּךְ, עַל הַמּוֹרָה לְדַעַת, שֶׁבָּנוֹת כְּתָתָה הֵן בְּנוֹתֶיהָ מִמֶּשׁ, חֲכָמֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים אוֹמְרִים (סִנְהֶדְרִין צ"ט): כָּל הַמְּלַמֵּד אֶת בֶּן חֲבֵרוֹ תוֹרָה, מְעַלָּה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוֹ יֶלֶדוֹ, הַמּוֹרָה צָרִיכָה לְדַעַת שֶׁנוֹלְדוֹ לָהּ בְּמִזְל טוֹב עוֹד עֶשְׂרֵי עֶשְׂרִים תִּלְמִידוֹת וְהֵן כְּבָנוֹתֶיהָ. נִתְאָר לְעֲצָמֵנוּ בַּבַּיִת, כָּל בַּת וּבַת שׁוֹנָה בְּאִפְיָה

מזולתה, האחת שובבה, אחרת שקטה, אחת שמחה ואחרת עצובה, אבל אין בררה, יש לכונן את כלן בשביל הזהב, את השמחה להנמיך קצת, את העצובה לשמח, וכן בכמה, את השובבות יש להשקיט ולקרב, את העצלות לזרוז, את הזריזות לאפק, על המורה לדעת שלפתע קבלה בנות נוספות תחת מרותה וטפולה, והיא בעבור כל אחת ואחת כאמא מממש, ללא שום חשבונות ואינטרסים אישיים, הינו אם יש לי איזה חשבון עם אמה של פלונית, אז אנקם בבת, דבר זה חס מלעשות, וזה הגרוע ביותר בחנוך, חכמינו הקדושים אומרים (עין שבת י:): אסור לשנות בן מבין הבנים, בשביל שיעקב אבינו שנה בן מהבנים, הצרכנו לירד בגלות; על המורה להיות אמהית, שהתלמידות תרגשנה שהיא כאמא בעבורן, על הבת לחוש קרבה למורה, שהבת תחפץ לספר בעיותיה למורה, ולא תסתיר ממנה את אשר עובר עליה, אם התלמידה חשה שהמורה כאמא שניה, היא תהיה כל-כך קשורה אליה, עד שהמורה תוכל לעזור לה באין ערך. למשל, מדוע התלמידה הולכת באותה חלצה כל השבוע, או שאין לילדה מה לאכול, והיא מסכנה ומתביישת מחברותיה, כאשר המורה קרובה לתלמידה היא תתודע בזה, ותערב את האמא שיש לקנות עוד חלצה, או תפנס בעבי הקורה ותדאג בענין האכל ובענין המלבושים וכדומה, על



הַמּוֹרָה לְדַעַת שְׁסוּף כָּל סוּף זֶה בֵּת יִשְׂרָאֵל, וְעָלֶיהָ לְטַפֵּל בְּעֵנֶיךָ, בְּמִקּוֹם שֶׁתִּלְוֶה לְצַדִּיקָה בְּעֵבוֹר מִשְׁהוּ אַחֵר, עָלֶיהָ לְסַיֵּעַ כָּאֵן בְּצוֹ הַשָּׁעָה, וְכַמוֹכֵן שְׁאֲסוּר לְפָרְסָם שׁוֹם דָּבָר, רַק הַכֹּל צָרִיךְ לְהַעֲשׂוֹת בְּהִצְנֵעַ בְּאַרְבַּע עֵינַיִם, וְאִם חָס וְשָׁלוֹם, הַבְּנוֹת מִתְחִילוֹת לְלַעֵג לְאִיזוֹ יְלֵדָה, עַל הַמּוֹרָה תִּכְף-וּמִיד לְגִנּוֹת אֶת הַמַּעֲשֵׂה, כְּשֶׁהֵיִלְדָה אֵינָה נִמְצָאת בְּמִקּוֹם, עָלֶיהָ לְהִטִּיף מוֹסֵר, וְלִמְסֹר שִׁיחָה עַל כָּף, שְׁאֲסוּר לְבִזּוֹת, וְלִמְצֹא סְפוּרֵי חַז"ל אוֹ מֵאַמְרֵי חַז"ל עַל גְּדוּלֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּכְנְסוּ בְּתוֹךְ כְּבָשָׁן הָאֵשׁ, כְּדֵי שֶׁלֹּא לְבִזּוֹת אֶת הָעֲנִי וְכַדוּמָה, אוֹ מַעֲשֵׂה תָמָר שֶׁאַבְתָּה לְהַשְׁרִיף הָעֵקֶר לֹא לְגִלוֹת אֶת בְּזִיוֹן יְהוּדָה, וּבְאִפְּן הַזֶּה לְדַבֵּר עַל נוֹשֵׂא וְכַדוּמָה. וּבִכֵּן עַל הַמּוֹרָה לְהִיּוֹת כְּאַמָּא מִמֶּשׁ, וּבְכֹפֶרֶט בְּדוֹר הַזֶּה שֶׁהַכֹּל הֶפְקֵר וּפְרוּץ, עַל הַמּוֹרָה לְהִיּוֹת קְרוֹבָה לְתַלְמִידָה. וּמֵהוּ סִימָן הַהִצְלָחָה? כְּשֶׁהַתְּלִמִּידוֹת מְקַשְׁרוֹת עַד מְאֹד לְמוֹרָה, וְאִזּוֹ שְׂמִיחָה הַמְּנַהֶלֶת, שֵׁישׁ לָהּ צְוֹת מְצֻלָּח, שְׂמִחוֹת הַמּוֹרוֹת שְׁבָרוּךְ הַשֵּׁם, מְצַלִּיחוֹת, וּשְׂמִיחִים הַהוֹרִים שֶׁהַכֹּל מִתְנַהֵל כְּשׁוֹרָה, (הֵם אֵינָם רוֹאִים אֶת הַמְּסִירוֹת נֶפֶשׁ שְׂמִשְׁקִיעוֹת בְּהֵן הַמּוֹרוֹת וְהַמְּחַנְכוֹת, וְחוֹשְׁבִים שֶׁהַכֹּל חַד וְחָלֵק). אִם לוֹקְחִים נִקְדוֹת אֵלּוּ בְּחַנוּךְ, אֲנִי בְּטוֹחַ שֶׁהֵן תִּצְאָנָה אִמָּהוֹת הָעֵתִיד, שִׁיְהִיָּה בְּמָה לְהִתְגַּאוֹת אִתָּן, אֲבָל צָרִיכִים לְהַחֲדִיר בְּהֵן הַרְבֵּה הַרְבֵּה בְּטָחוֹן עֲצָמִי, וּבְרַגַע שִׁיְהִיָּה לְתַלְמִידָה בְּטָחוֹן

עצמי, היא תצליח לכל החיים, כי אף אחד אינו יודע  
 מה מחכה לו בחיים, ובפרט אשה, שסוף כל סוף היא  
 יולדת ילדים, וצריכה להיות בעלת אפי חזק, לא להשבר  
 בשום פנים ואופן; ולכן חנוך הבנות חשוב עשרת מונים  
 מחנוך הבנים, עליה לדעת שלא להשבר, שבר עצבים  
 בא מאפי חלש וכו', וזה תלוי הרבה מאד במורה,  
 המורה צריכה לטל תפקיד של אמא שניה, לא כל אמא  
 קבלה חנוך כזה, ולא כל אמא יכולה להסתדר עם בתה,  
 היא אומרת יום, והבת אומרת לילה ולהפך, וכאן נכנסת  
 המורה לתמונה, אשר יכולה לפעל הרבה יותר מהאמא;  
 ולכן חובה על המורה להחזיר בבנות בטחון עצמי,  
 שלא תחששנה ממה שיקרה, ובפרט בבנות הגדולות.  
 על המורה להבין שמה שמחנכים בכיתה א' לא מחנכים  
 בכיתה ב' וג', ומכל שכן וכל שכן בכתות הגבוהות  
 מלמדים את הבנות לפי הרמה הנאותה. אבל יש לדעת  
 שצריך להחזיר בהן בטחון עצמי, ואם הולכים בצורה  
 כזו, אז מצליחים עם תלמידות באופן יוצא מן הכלל,  
 ולא אורך זמן רב, ותראינה את הפרות והגדולים  
 שגדלתן, ותוכלנה להיות גאות — "זו התלמידה שלי",  
 והתלמידה תזכר אתכן — "זו המורה שלי", ותגדנה  
 לילדיהן — "היתה לי מורה מיחדת במינה". שהקדוש-  
 ברוך הוא יעזר, שנצליח בחנוך!

תם ונשלם, שבח לאל בורא עולם!